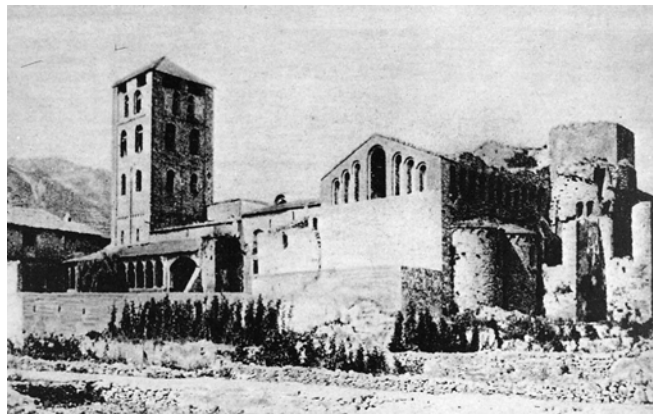

ens han fet un xalet!

El patrimoni i, més concretament, el patrimoni monumental es va començar a vindicar quan se li va veure rèdit polític. Primer amb els moviments nacionalistes impulsats pel Romanticisme que cristal·litzaren en els estats nació i, després, com a producte de consum per l'àvid turisme de masses en ple capitalisme triomfant. La reconstrucció fantasiosa de monestir de Ripoll o l'invent del Barri gòtic a Barcelona (dintre de la descomunal operació de màrqueting desfermada per les dues Exposicions Universals -1888 i 1929- i recollit deliciosament en la novel·la d'**Eduardo Mendoza**: *La ciudad de los prodigios*¹) són exemples paradigmàtics d'aquestes dues tendències. Tant en un cas com en l'altre les operacions polítiques que les impulsaren van ser del tot reeixides assolint el fervor nacional o el reclam turístic cercat. Una altra cosa és que tinguin quelcom d'autèntic, de veraç, com ha apuntat la historiografia posterior. Així en el cas del monestir un estudiós com **Josep Gudiol**, autor amb **Josep Puig de Cadafalch**² i **Antoni de Falguera** d'un referent com *L'arquitectura romànica a Catalunya*³, el 1936, digué: *Ripoll, entre altres, fou víctima de la passió romàntica carregada de bona fe*⁴.

Fotografies d'abans i de després de la reconstrucció del monestir de Ripoll. Hereu i Payet, 1986.

¹ E. Mendoza, *La ciudad de los prodigios*, Barcelona, 2003.

² Josep Puig i Cadafalch a Andorra, <https://www.enricdilme.com>.

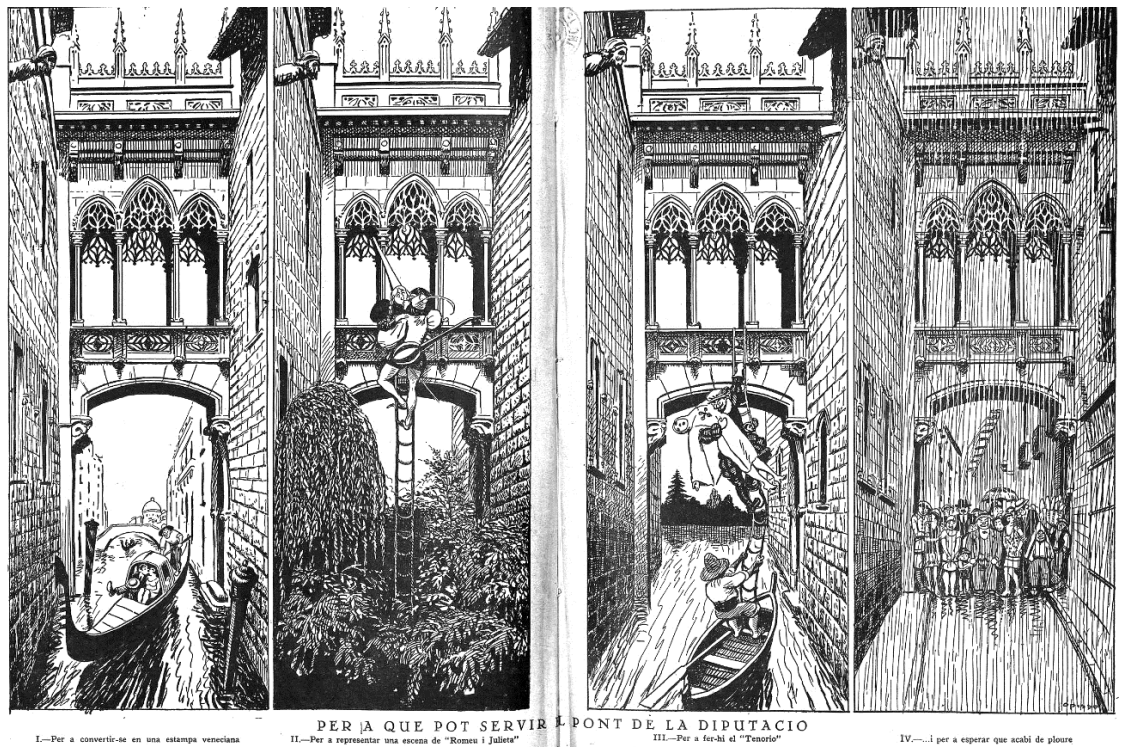
³ J. Puig i Cadafalch, A. de Falguera, J. Gudiol, *L'arquitectura romànica a Catalunya*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1908-1919.

⁴ J. Gudiol "Notes per a la història de la restauració i salvament dels monuments de Catalunya i diverses conseqüències", en *Arquitectura i Urbanisme*, núm. 15, desembre de 1936.

ens han fet un xalet!

Pel que fa al parc temàtic barceloní res com el llibre d'**Agustín Cocola**: *El Barrio Gòtico de Barcelona. Planificación del pasado e imagen de marca*⁵ per adonar-se de l'aixecada de camisa. Ara bé, tota aquesta falsificació no amoïna al turista que continua fotografiant el pont del carrer del Bisbe, o pont de la Diputació, com si fos un vestigi medieval (és un dels llocs més *instagrameats* de Barcelona), tot i ser una obra de **Joan Rubió i Bellver** de 1928, és a dir, de fa menys d'un segle. En aquesta línia no hi ha millor resum de la voracitat indocumentada del turisme de masses que la pel·lícula *If it's Tuesday, this must be Belgium* (**Mel Stuart**, 1969).

Just acabat d'inaugurar el pont del carrer del Bisbe a *La Esquella de la torratxa*, del 11.05.1927, se'n reien de tal ocurrència amb unes vinyetes rematades per la següent descripció: "Per a què pot servir el pont de la Diputació. I. Per a convertir-se en una estampa veneciana. II. Per a representar una escena de *Romeu i Julieta*. III. Per a fer-hi el *Tenorio*. IV. Per a esperar que acabi de ploure."

⁵ A. Cocola, *El Barrio Gòtico de Barcelona. Planificación del pasado e imagen de marca*, Barcelona, 2011.

ens han fet un xalet!

Per cert, en l'escenogràfica medievalista del centre de Barcelona va tenir molt a veure, ja en ple franquisme, **Adolf Florensa**, l'autor de l'Hotel Rosaleda d'Encamp⁶, així com **Joaquim Ros de Ramis** que, amb **Josep Caneda**, transformaren la Casa de la Vall en una mena de mansió senyorial de muntanya que ningú recordava. I com el què donava patent d'autenticitat al turista urbà que ens visitava era la pedra vista es va repicar tot l'edifici i darrere d'ell molt dels nostres monuments. Pràctica que s'imposarà per llei a tota construcció de nova planta amb la intenció, gens dissimulada, de connectar amb la imatge folklòrica que tenia el visitant d'un país pirinenc.

Fotografia de Casa de la Vall d'abans de les transformacions del segle XX. Fons COAC.

Per la mateixa època s'encarrega a **Cèsar Martinell**⁷ posar en solfa tot vestigi medieval del qual es tenia notícia, fos a través d'una rentada de cara, d'una transformació o d'una reconstrucció. Actuacions que, seguint les demandes del client, mai va posar en qüestió. Ben al contrari. Només cal recordar com, sense visitar-lo (ja que deia que es veia incapaç de pujar per aquell "camí de cabres"), va

⁶ E. Dilmé, Adolf Florensa a Andorra, <https://www.enricdilme.com>.

⁷ E. Dilmé, El romànic andorrà de Cesar Martinell, <https://www.enricdilme.com>.

ens han fet un xalet!

proposar refer Sant Vicenç d'Enclar. No obstant això, l'arquitecte sexagenari va posar tota la seva bona voluntat per mirar de dirigir les obres que anava indicant a cada moment per cada monument sense, en general, quedar del tot satisfet. Un cas significatiu va ser el de la reconstrucció de Sant Romà d'Auvinyà. **Pere Canturri** explicava com, tot i els seus intents per justificar-li el resultat final, en **Martinell** li va dir: *Amic Canturri, no s'enganyi, ens han fet un xalet!*⁸

De ser certa l'anècdota penso que **Martinell** no devia emprar el mot "xalet", més nostrat, sinó, el de "torre", més habitual en l'Alt Camp, d'on era, o a Barcelona, d'on tenia el despatx professional. Si fos així la contesta hagués estat: *Ens han fet una torre!* Quelcom que, per ironia del destí, mig segle després, podríem tornar a emprar per Sant Vicenç d'Enclar. I el problema ara, no seria de substantius (al final estem parlant de sinònims), sinó de l'article que l'acompanya. El tema és que s'ha fet "una" torre però no "la" torre. La precedent. La que tocava fer i la que es van comprometre a fer (només cal veure les bases del concurs, la memòria del projecte i la infinitat de declaracions dels implicats, recollides per la premsa). Hi haurà passavolants que ja els hi estarà bé, que pensin que més val qualsevol torre que cap, però no hauria d'haver estat així. Ja que ens va caure teníem l'obligació de posar el màxim rigor en cada pas, en cada detall.

Fotografia d'abans i de després de la reconstrucció. E.Dilmé, 2003 i 2023.

La més cèlebre de les reconstruccions, la del *campanile* de la plaça de Sant Marc de Venècia, va suscitar un gran debat a tota Europa. La Sereníssima ja era, *avant la lettre*, Patrimoni de la Humanitat. Doncs bé, tot i les campanyes per fer una torre moderna, com la capitanejada pel cèlebre arquitecte **Otto Wagner**, es va imposar la

⁸ F.-X. Mingorance, Cèsar Martinell i Brunet: les intervencions en el patrimoni d'Andorra, tesina del Màster "Patrimoni artístic a Catalunya", Juliol de 2012, p. 40, nota 110.

ens han fet un xalet!

voluntat popular de tornar-la a aixecar *Com'era* i *Dov'era*. Segur que en la decisió van influir poderosament les teories conservacionistes d'un dels seus il·lustres veïns, mort pocs anys abans, **John Ruskin**, defensor de les pàtines i de l'aspecte "de les pedres de Venècia"⁹, com va titular un dels seus llibres. La reticència a la modernitat arquitectònica dels venecians va tenir continuïtat i cap dels projectes posteriors de figures com **Le Corbusier**, **Frank Lloyd Wright**, **Louis Khan** o **Rafael Moneo** van veure la llum¹⁰. Resposta ben diferent de la que vam tenir nosaltres amb Santa Eulàlia d'Encamp on van permetre un l'atemptat patrimonial majúscul en mans dels arquitectes **MBM**¹¹.

Amb relació a l'afer venecià **Umberto Maldini** dirà que només són admissibles les reconstruccions excepcionals fruit d'un fet traumàtic (tal com recolliran les normatives nacionals i internacionals) i sempre que estiguem davant una rèplica exacta, tant constructivament com formalment. Un clon diríem ara, perquè només així: *es converteix en un "acte de manteniment". Un acte de manteniment excepcional, sense dubte, no fàcilment repetible, però sempre un acte de manteniment*¹². És a dir, com si no s'hagués ensulsiat la torre. Com, manllevant el microrelat d'**Agusto Monterroso**¹³: *al desvetllar-nos, la torre encara hi era allí*.

La controvèrsia de les darreres setmanes s'ha centrat en l'aspecte exterior de Sant Vicenç, segurament perquè ara mateix és l'única part que podem analitzar. Costa creure que algú continuï defensant que estem davant de la mateixa torre o davant del mateix edifici. Insistim, que les imatges d'abans i de després de les obres parlen per si soles. Així i tot, encara hi ha qui és capaç d'assegurar, sense rubor, que s'han fet les juntes refoses. Però, el quid de la qüestió no és si s'han o no refós les juntes sinó (com demanava la memòria del projecte de reconstrucció, i que no s'ha respectat) si s'han fet: *com el que presentava el campanar en el seu estat previ a l'ensulsiada*¹⁴. I això no hi ha *postveritat* que ho amagui. Darrerament, i per sorpresa, hem sabut que no tots els experts de la comissió de seguiment dels treballs van estar d'acord en la formalització del parament exterior i que l'oposició frontal d'un d'ells el va portar a la renúncia. Així doncs, la solució emprada, diferent de la proposada, ja no tenia, malauradament, la unanimitat dels avaluadors. La que sí que va tenir inicialment quan es va defensar la reconstrucció en un context marcat pel trauma de la pèrdua i la promoció de la candidatura de la formació del Coprincipat com a Patrimoni mundial de la Unesco. Per cert, he fet menció al monument sencer

⁹ J. Ruskin, *Las piedras de Venecia*, València, 2000.

¹⁰ E. Dilmé, *El darrer Nadal a Venècia. 1.600 anys de la República serena*, <https://www.enricdilme.com>.

¹¹ E. Dilmé, *MBM a Andorra*, <https://www.enricdilme.com>.

¹² U. Baldini, *Teoria del restauro i unitat de metodologia*, vol. 2, Florencia, 1981, pp. 65-66.

¹³ A. Monterroso, "Dinosaurio" en *Obras completas (y otros cuentos)*, Barcelona, 1981, p. 77. El deliciós conte diu així: *Cuando despertó, el dinosaurio todavía estaba allí*.

¹⁴ Axel Letellier, C. Brull, L. Ginjume, G. Veciana, *Memòria Projecte bàsic i executiu de reconstrucció del campanar de l'església de Sant Vicenç d'Enclar*, Encamp, 2021, p. 29.

ens han fet un xalet!

perquè, de forma incompressible, no sabem si per minimitzar la dràstica diferència entre el campanar nou i la nau existent, s'ha estès, per si no n'hi havia prou, el mateix aspecte monòton, compacte i blanquinós a tota la construcció. La reconstruïda i la que no.

Ara bé, la discussió de les juntes està amagat un tema encara més transcendent que vam descobrir, el desembre passat, en l'exposició pública dels treballs: la tècnica constructiva emprada en la reconstrucció. Les restes preromàniques de Sant Vicenç presentaven uns murs de doble fulla aparellats per dintre i per fora. La mateixa disposició que va emprar **Pere Canturri**, el 1982, per reconstruir el monument. Tota la bibliografia sobre Restauració monumental, i més concretament, sobre reconstruccions, exigeix fer servir la tècnica constructiva original. La cultura nipona, per exemple, més que conservar la fusta dels seus temples (material més perible que la pedra) repeteix escrupolosament, fins al darrer detall, tot l'antic procés constructiu. Doncs aquí, no, s'ha encofrat la fulla interior. Quelcom totalment aliè al romànic andorrà, com ja he explicat en l'anterior escrit¹⁵. De què serveix recol·locar unes quantes pedres, més o menys al mateix lloc a la cara exterior, si no fem servir el procediment constructiu complet de la torre ensulsiada? Què passa, que la cara interior no compta? Què s'ha fet façadisme? D'acord, s'ha guanyat en facilitat i rapidesa de construcció però a canvi de deixar un fals històric i arquitectònic a les futures generacions. Ni hem sabut conservar Sant Vicenç ni tampoc recuperar-la. I si l'aspecte exterior encara es podria, amb dificultat, esmenar l'interior no. Mal negoci.

El mateix any que es començava la reconstrucció de la torre veneciana, **Aloïs Riegl** va publicar *El culte modern als monuments*¹⁶ sobre la base de l'axiologia. No es pot entendre cap normativa actual, ni per descomptat, la Restauració monumental contemporània sense aquest text. L'austríac, possiblement com advertiment als constructors del *campanile* venecià, dirà: *les manifestacions de la destrucció (deteriorament prematur) en l'obra recent ens desagraden tant com les manifestacions de creacions recents (restauracions exagerades) en l'obra humana antiga*. Doncs, això!

¹⁵ E. Dilmé, *Déu ho veu, també a Sant Vicenç*, <https://www.enricdilme.com>.

¹⁶ A. Riegl, *El culto moderno a los monumentos*, Madrid, 1987, p. 31.